

## Handledning i gregorianik

*Arthur Adell*, *Gregorianik I. De bundna formerna*. En handledning med musikbilaga. Gleerups. Lund 1963. 111 + 75 s. Pris 28: —.

Vid Laurentius Petrisällskapets studiekonvent fr. o. m. senare delen av 1950-talet har Arthur Adells s. k. "nådiga lunta" varit det återkommande, outtömligt rika studiematerialet. Det är ytterst glädjande att Adell fick möjlighet att färdigställa detta för tryckning. Gleerups förlag har gjort det hedrande vågstycket att förlägga arbetet, som fått titeln "Gregorianik I. De bundna formerna. En handledning med musikbilaga." Det är djärvt, eftersom det gäller ett så speciellt område, djärvt också därför att Gregorianik inte är någon lätt bok. Trots de korta allmänorienterande inledningskapitlen öppnar den sig inte utan vidare för nybörjaren. Mindre vågat ter sig utgivandet, när man tänker på att vi här har fått ett standardverk på ett hittills till stora delar oplöjt fält. Adell har lagt fram frukterna av en hel mansålders forskarmöda och i koncentrerad form tecknat de bundna gregorianska sångformernas utvecklingsgång i den svenska kyrkan mot bakgrund av medeltida kontinentala traditioner och med särskild belysning av utvecklingen i de nordiska systerkyrkorna.

Den föga omfattande inhemska gregorianska litteraturen har av Adell berikats

med ett verk, som inte minst tack vare den omfångsrika musikbilagan ger en väldokumenterad, perspektivvid och materialrik bild av sitt ämne. Men vissa uppförande-praktiska vinkar tyder på att Adell inte enbart velat göra sin framställning historiskt inriktad. Hans bok kan delvis betraktas som ett appendix till Det svenska antifonalet. Man får veta mycket om de musikaliska och språkliga principer som bestämt antifonalets utformning.

Ett allmänare pedagogiskt behov fyller "Gregorianik" genom sina detaljerade genomgångar av psalmttonerna. Även kapitlen om lektionstonerna väcker säkert hos många ett praktiskt betingat intresse. De som haft tillfälle att sjunga matutiner kommer med spänning att följa avslöjandet av formelskelettet i Venite-psalmodi och responsorier.

De bundna, textdominerade, mer eller mindre formelartade formerna är ur rent musikalisk synpunkt torftiga och konstlösa. Men de är av stort intresse inte bara därför att de rent kvantitativt spelat en så stor roll i liturgin eller därför att de nu håller på att alltmer återvinna förlorad mark. De utgör också den nödvändiga förutsättningen för förståelsen av de mer fritt komponerade formerna, antifoner, hymner o. s. v., som skulle ha behandlats i en tänkt andra del. Man är därför tacksam för att Adell med denna

noggrannhet och hängivenhet tagit itu med ett så "torrt" ämne och gjort något så intressant utav det.

Förr eller senare torde en ny upplaga av Gregorianik bli aktuell. Då bör vissa tryckfel och andra inadvartenser rättas till. Listan över främmande ord och termer har här och var blivit alltför lapidriskt formulerad. Det framgår t. ex. inte, att *communio* och *offertorium* också är namn på sångstycken. Vid vissa termer vore det bra att även ge en sidhänvisning till den utförligare förklaring, som ges i den löpande texten (t. ex. *canticum*, *Venite*).

Ragnar Holte har påpekat, att redogörelsen för epistel- och evangelieton hos Laurentius Petri inte blivit helt korrekt. Vidare är förteckningen över de olika psalmtönernas förekomst i vissa källor inte alldeles komplett (för 8. tonen bör t. ex. tilläggas MI s. 33, för 3. MI s. 47).

I avsnittet om passionstonen talas om Mobergs undersökning av den walterska Johannes-passionen i svenska 1600-tals-handskrifter utan att källhänvisning ges. Denna passion finns f. ö. sedan ett par år i tryck i serien *Monumenta Musicae Svecicae*. Och nog borde Mobergs Kyrkomusikens historia stå med i litteraturförteckningen.

Adell har själv gjort ett fullständigt förslag till svensk Johannes-passion efter de medeltida regler som Cantorinus romanus anvisar. Det kan synas tveksamt, om detta förslag har sin rätta plats i musikbilagan här. Boken skulle kanske kunna göras billigare, om det 20-tal sidor som passionen upptar (en fjärdedel av hela musikbilagan) rycktes ut och publicerades separat. Ett frågetecken i

marginalen sätter man vid uppgiften att reglerna för denna passionston "med mindre variationer övertogs av den re-formerade svenska kyrkan" (s. 58). Inget källbelägg lämnas för detta intressanta meddelande. Har den strikt gregorianska passionen funnits sida vid sida med den walterska hos oss?

Med spärrad stil fastslås (s. 67): "Psalmodien däremot förutsätter de åtta kyrkotonarterna." Det är tvetydigt. Psalmodiering i förening med antifon sker i anslutning till antifonens kyrkoton. Men utvecklingshistoriskt sett är det inte så, att kyrkotonartssystemet hör till psalmodins förutsättningar. Det direkta samband mellan gregorianska och synagogala psalmtöner, som bl. a. Werner påvisat, motbevisar en sådan tanke.

Angående de sju psaltarpsalmer, som Olaus Petri ger som förslag till introitus i Svenska mässan 1531, säger Adell: "Psalmen skulle dock sjungas på sin psalmtön." Man får lätt intrycket att därmed återges en anvisning hos Olaus Petri. I själva verket säger mässordningen ingenting om utförandet av denna punkt. Adell bygger förmodligen på Peters' analys av mässformuläret (Svenskt gudstjänstliv 1935) men resonemanget där är ändå alltför hypotetiskt för att tillåta en så oreserverad formulering som den citerade.

Kyrkolagens föreskrift om bruket av litanian (s. 60) återges inte fullständigt. Tyvärr saknas den intressanta fortsättningen till stadgandet om att litanian skall läsas åtminstone en gång i veckan, nämligen att den skall sjungas på bön-söndagen "i Choren effter Höghpredikan". Här hade det varit värdefullt att

få med något av Lindquists redogörelse för förhållandena i Stockholm under 1700-talet (Svensk gudstjänstliv 1944). Ännu i slutet av 1700-talet levde praxis från 1500-talet kvar, att några djäknar sjöng litanian.

Det måste understrykas, att de punkter som ovan påtalats är detaljer, som föga berör huvudlinjen i Adells framställning.

Det säger sig självt, att nya fynd kan komma att berika (men knappast väsentligen förändra) den bild Adell har tecknat. Här skall avslutningsvis nämnas ett par hittills outnyttjade källor, som från vitt skilda och kanske en smula överraskande aspekter belyser episteltonens öden. Den ena källan är ett Åbotryck från 1784 med notlinjer tryckta för mäsans musik, som sedan införts för hand. Här finns redan den egendomliga dubbla recitationstonen h-c, som sedan åter-

kommer hos Haeffner 1799 och som alltså inte enbart representerar en stockholmsk tradition (se s. 34). Den andra källan är en uppteckning från en avlägsen Norrlandssocken, gjord någon gång under 1900-talets början, som visar hur julepisteln såsom den sjöngs av terminerande djäknar levat kvar i folklig tradition. Här finns också den dubbla tubatonen, men i vissa slutfall förändrad, så att den övre, subsemitonala tuban blir subtonal såsom dominant i en ren durkadens. Jag hoppas att i ett kommande nummer av denna tidskrift få tillfälle att närmare redogöra för dessa källor.

Det måste emellertid framhållas, att allt sådant nytt material kan bearbetas och infogas i sitt sammanhang oändligt mycket lättare nu, sedan vi fått ett för fortsatt forskning så gynnsamt utgångsläge genom Arthur Adells Gregorianik.

*Folke Bohlin*